

HARRY LÖNNROTH JA LIISA LAUKKANEN

Kalevala på svenska

Kansalliseepoksen ruotsinnokset ja niiden peritekstit 1800-luvulta 2000-luvulle

Lyssna till den granens susning,

Vid hvars rot ditt bo är fästadt.

(M. A. Castrén 1841, K. Collan 1864, Z. Topelius 1875 ja E. Dalström 1902.)

Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto. (Suomalainen sananlasku.)

1 Kalevalan käännohistorian käännteitä ja kääntäjiä

Kalevalan ensimmäinen painos ilmestyi vuosina 1835–1836 (nk. *Vanha Kalevala*) ja toinen, laajennettu laitos vuonna 1849 (nk. *Uusi Kalevala*). *Vanha* ja *Uusi Kalevala* eroavat toisistaan sekä laajuutensa että rakenteensa suhteen, ja kun puhutaan *Kalevalasta* kansalliseepoksena, tarkoitetaan nimenomaan vuoden 1849 laitosta. *Kalevala* on yksi harvoja suomalaisen kirjallisuuden edustajia, joiden voidaan katsoa kuuluvan maailmankirjallisuuteen. Se on Elias Lönnrotin luomus, ja se on käännetty tähän päivään mennessä yli 60 kielelle (ks. Kalevalaseuran sivusto *Kalevala maailmalla 2020*). *Kalevalan* käännökset koostuvat runomuotoisten käännosten lisäksi proosakäännöksistä, lyhennetyistä laitoksista sekä kokonaan tai osittain mukautetuista käännoksista (ks. Anttonen–Kuusi 1999, 151, 158).

Tämä artikkeli käsittelee *Kalevalan* ruotsinkielistä käännohistoriaa, joka on jäänyt aiemmassa tutkimuksessa vähälle huomiolle. Olemme rajanneet tutkimustehtävämme seuraavasti: täydennämme kansalliseepoksen käännohistoriaa 1800-luvulta 2000-luvulle tarkastelemalla ruotsinnosten peritekstejä. Ajallinen kaari on laaja, ja artikkelissamme käännohistoriallinen analyysi edeltää peritekstianalyysia. Kirjallisuus- ja käännohistoriassa *peritekstillä* tarkoitetaan tekstiä välittömästi ympäröivää tekstimateriaalia (Hosiaisuusluoma 2003, 684). Selvitämme, mitä peritekstejä *Kalevalan* ruotsinnoshistoriasta löytyy ja mitä niiden avulla voidaan sanoa kääntäjien tekemistä valinnoista. Keskiöön nousevat kysymykset kääntäjien strategiasta, intentiosta ja kohderyhmästä. Analysoimme

peritekstejä kvalitatiivisen lähiluvun keinoin ja saamme näin lisätietoa siitä, miten *Kalevalaa* on käännetty ruotsiksi eri aikakausina. Aineistomme koostuu sekä kirjamuodossa julkaistujen ruotsinnosten ensimmäisistä painoksista että sanoma- ja aikakauslehdissä ilmestyneistä yksittäisistä runokäännöksistä (ks. Laukkanen–Lönnroth 2018, jossa dokumentoimme myös *Kalevalan* julkaisemattomia ruotsinnoksia).¹ Näkökulmamme korostaa erityisesti vanhemman sanoma- ja aikakauslehdistön roolia *Kalevalan* käännöshistorian ja peritekstien tutkimuksessa.

Kalevalan kääntäjiä ja käännöksiä tutkineen E. N. Setälän (1909, 166) mukaan oli ”luonnollista, että ruotsi oli se kieli, jolle Kalevalaa ensinnä yritettiin kääntää, ja luonnollista myös, että kääntäjät olivat kaikki suomalaisia”. *Kalevalan* käännöshistorian kannalta keskeinen kysymys liittyy suomen kielen asemaan sivistyneistön parissa; *Kalevalan* kääntäminen ruotsiksi oli tärkeä kansallinen projekti. Käännöshistoriallinen tutkimus *Kalevalan* ruotsinnoksista on aiheen merkittävydestä huolimatta kuitenkin melko vähäistä. *Kalevalan* yleisen käännöshistorian kannalta keskeisiä julkaisuja ovat Setälän lisäksi Rauni Purasen *The Kalevala abroad. Translations and Foreign-language Adaptations of the Kalevala* (1985), Pertti Anttosen ja Matti Kuusen *Kalevala-lipas* (uusi laitos 1999) ja Petja Aarnipuun toimittama *Kalevala maailmalla. Kalevalan käännösten kulttuurihistoria* (2012). Artikkelimme perustuu siihen tutkimukseen, jonka teimme kootessamme *Kalevalan* ruotsinkielisten käännösten bibliografiaa vuosilta 1835–2018 (Laukkanen–Lönnroth 2018). Viimeisin *Kalevalan* käännöshistoriaa käsittelevä tutkimus on Kaisa Häkkisen artikkeli Matthias Alexander Castrénin *Kalevalan* ruotsinnoksesta (2019). Vanhemmasta kirjallisuudesta mainittakoon myös Laina Hännisen *Luettelo ennen v. 1927 painetusta Kalevalaa koskevasta kirjallisuudesta* (1928).

Näkökulmamme on kulttuurihistoriallisesti kontekstualisoiva, mikä korostaa käännös-, kirjallisuus- ja kulttuurihistorian välistä vuorovaikutussuhdetta (ks. esim. Riikonen 2007; 2010).² Emme vertaile käännettyjä tekstejä keskenään, vaan nostamme esiin kohtia, jotka osaltaan tuovat lisävalaistusta *Kalevalan* käännöshistoriaan. Esittelemme käännösten yhteydessä kääntäjiä ja kustantajia sekä analysoimme erityisesti kääntäjien esipuheita ja muita peritekstejä, joissa he valottavat käännöstensä funktioita ja kohderyhmiä. Näitä ovat esimerkiksi takakansitekstit, jotka avaavat käännösten tarkoitusta lähinnä kustantamon näkökulmasta. Kirjojen irralliset päällyspaperit ovat sen sijaan lähes poikkeuksetta kadonneet, eikä ole varmaa, missä käännöksissä niitä ylipäänsä on ollut. Peritekstit kertovat kääntäjän näkemyksestä omaan käännöstyöhönsä sekä nivovat käännöksen osaksi omaa aikaansa.

-
- 1 Seuraavat täydentävät bibliografiaamme: Zacharias Topeliuksen vuonna 1875 ilmestyneeseen *Boken om vårt land* -teokseen sisältyy käännösnäyte *Kalevalasta*. August Engelbergin vuonna 1850 ilmestynyt käännös ilmestyi *Åbo Tidningarin* numerossa 26 (ei nro 27). Eli Margareta Wärnhjelmin käännöksestä on otettu Ruotsissa toinen painos vuonna 1988. Lisäyksiä ovat myös *Spanska Flugan* 1839, *Helsingfors Morgonblad* 20.7.1840 (nro 54), *Fosterländskt Album* I–II (1845) ja Ahlqvist (1853, 1862).
  - 2 Ragnar Öller (1920) luo katsauksen siihen, mitä Suomessa *Kalevalan* ja sen ensimmäisten käännösten ilmestyessä käännettiin.

Artikkelimme on ensimmäinen läpileikkaus *Kalevalan* ruotsinnosten periteksteistä 1800-luvulta 2000-luvulle. Esitystapamme on kronologinen, ja *Kalevalaa* tarkastellaan osana laajempaa kulttuurihistoriallista kontekstia. Lisäksi näemme, ketkä ovat olleet keskeisiä toimijoita tässä prosessissa. *Kalevalan* käännöshistoriaa kirjoitettaessa korostuu, kuinka juuri ruotsin kieli ja sen edustama pohjoismainen ulottuvuus muodostivat ensimmäisen vaiheen Suomen kansalliseepoksen maailmanmatkalla. Lisäksi ruotsinkielisillä käännöksillä oli tärkeä yhteiskunnallinen ja kielellinen tehtävä myös 1800-luvun Suomessa.

2 Peritekstit käännöshistorian tutkimuskohteena

Gérard Genette (2001) kehitti 1980-luvulla käsitteen *parateksti*, jolla hän tarkoittaa tekstiä, joka ”määrittelee tai kommentoi teoksen lukutekstiä tai ohjaa sen vastaanottoa” (Tieteen termipankki 2020). Para- eli kynnystekstit ovat hänen mukaansa tekstejä, jotka toimivat varsinaisen tekstin kuten kirjan kynnyksenä ja ympäristönä. Ne muodostavat tietynlaisen ”eteisen” tai ”määräämättömän alueen”, jossa lukija voi kiinnostuksensa mukaan avata eri ovia. (Genette 2001, 10, kirjoittajien suom.) Tämä tarkoittaa, että lukija voi tarttua varsinaisen tekstin tarjoamiin intratekstuaalisiin aiheisiin tai tukeutua sitä ympäröivien aputekstien tarjoamaan informaatioon. Paratekstit ovat näin ollen lukijan näkökulmasta tekstin ymmärtämistä sääteleviä aputekstejä (Hosiaisuus 2003, 684; ks. myös Tieteen termipankki 2020).

Kirjalliselle julkaistulle teokselle on ominaista, että siihen liittyy paratekstejä (Reinhard 2018, 9). Varsinainen teksti ja siihen liittyvät paratekstit muodostavat teoksen konkretisaation (Stanitzek 2004, 8; Gerstenbräun-Krug 2018, 56). Parateksteihin kuuluvien *epitekstien* ja *peritekstien* tärkein jaottelukriteeri on niiden fyysinen etäisyys varsinaiseen tekstiin (esim. Genette 2001). Siinä, missä epitekstit – kirja-arviot, mainokset, haastattelut, luonnokset, käsikirjoitukset, päiväkirjamerkinnot ynnä muut – eivät ole fyysisesti sidoksissa teoksen laitoksiin, peritekstit ovat varsinaista tekstiä välittömästi ympäröiviä tekstejä ja tekstimateriaaleja (ks. esim. Tieteen termipankki 2020). Peritekstejä ovat muun muassa kirjailijan nimi, otsikko ja väliotsikot, omistuskirjoitus, epigrafi (mietelause tai motto), esi- ja jälkipuhe, huomautukset ja alaviitteet sekä takakansiteksti. Ne eivät kyseenalaista kirjallisen teoksen funktiota vaan kuuluvat varsinaiseen teokseen ollen osa sen korpusta (Stanitzek 2004, 8). Käännöshistoriallisen tutkimuksemme keskeinen käsite on *periteksti*, ja esiin nousevat lähinnä esipuheet, huomautukset, alaviitteet, takakansitekstit ja motot. Näin ollen kuvitus, joka myös voidaan katsoa tekstiksi, jää tarkastelumme ulkopuolelle.³

Peritekstit ovat autenttisia ei-fiktiivisiä tekstejä, jotka viittaavat varsinaiseen tekstiin. Ne voivat olla *auktoriaalisia* eli kirjailijan tai kääntäjän laatimia. Lisäksi periteksteistä voi löytyä niin sanottuja *allografisia* tekstejä, jolloin kirjoittajana on joku kolmas taho kuten

3 Kuvituksen kannalta on huomattava, että kääntäjän ja kuvittajan yhteistyö ei aina ole todellista. Kustantajat voivat hyödyntää vanhastaan tuttuja kuvia kytkemällä uudet julkaisut aiemmin ilmestyneisiin perinteisiin *Kalevala*-kuvituksiin.

kustantamon edustaja. (Genette 2001, 173.) Myös oma aineistomme sisältää näitä allografiksi luokiteltavia tekstejä, joiden kirjoittaja jää miltei poikkeuksetta pimentoon.

Kun tarkastelemme aineistossamme esiintyviä peritekstejä, huomio kiinnittyy paitsi peritekstin laatijaan myös siihen, mitä peritekstissä sanotaan ja miksi. Tähän liittyy läheisesti kysymys kirjoittajan intentiosta ja siitä, kenelle hän ensisijaisesti tekstinsä kohdentaa. Tärkeää osaa näyttävät myös julkaisufoorumit, kuten sanomalehdet, vuosikirjat ja muut julkaisut, sekä niissä ilmestyneet runojen käännökset periteksteineen.

Artikkelimme keskiössä on *Kalevala* teoksena ja sen ruotsinkieliset käännökset. On tärkeää korostaa, että kyseessä ovat yhden teoksen ruotsinkielisten käännösten peritekstit. Kun tarkastellaan nimenomaan käännösten peritekstejä ja niiden funktiota, ne laajentavat ja täsmentävät lukijan odotuksia ja horisonttia, koska periteksteissä ilmenee muun muassa ajalle ominaisia sosiaalisia, kulttuurihistoriallisia ja kustantamojen kenttää valaisevia näkökohtia. Peritekstien funktion voidaan näin katsoa olevan lukijan tiedon ja tietoisuuden laajentaminen. Edellä sanottu tarkoittaa myös, että käännöshistorian tutkija joutuu pohtimaan uudelleenikäntämiseen liittyviä kysymyksiä. Kirjallisuuden uudelleenikäntämistä tutkineet Kaisa Koskinen ja Outi Paloposki (2015, 8–9) toteavat, että uudelleenikäntämiselle on vaikea antaa yksiselitteistä määritelmää. He lähtevät kuitenkin siitä, että uudelleenikäntös on kääntös jo aiemmin samalle kielelle käännetystä tekstistä.

3 Ruotsinnokset ja niiden peritekstit

Tässä luvussa analysoimme *Kalevalan* ruotsinnoksia ja niiden peritekstejä eri aineistotyypeissä. Metodisesti toimimme niin, että tarkastelemme ensiksi sanoma- ja aikakauslehdistöä (3.1), minkä jälkeen keskitymme kirjamuodossa ilmestyneiden käännösten ensipainoksiin (3.2). Jätämme tarkastelun ulkopuolelle julkaisemattomat käännökset ja myöhemmät painokset (ks. Laukkanen–Lönnroth 2018).

Ensimmäinen *Kalevalan* yksittäisen runon kääntös ilmestyi jo ennen suomenkielisen *Kalevalan* ilmaantumista kirjakauppoihin (Setälä 1909, 167). Setälä (1909, 166) toteaa, että ensimmäinen *Kalevalan* ruotsintaja ei voinut olla ”kukaan muu kuin itse” Elias Lönnrot, jota hän piti parhaana mahdollisena henkilönä tehtävään.

3.1 Sanoma- ja aikakauslehdistössä julkaistut käännökset ja niiden peritekstit

Kalevalan ensimmäiset yksittäisten runojen ruotsinnokset julkaistiin Helsingissä ilmestyneissä sanomalehdissä, ja kääntäjinä toimi joukko Suomen kulttuurielämän keskeisiä vaikuttajia. Itse asiassa suurin osa 1830-luvulla ilmestyneistä käännöksistä näki päivänvalon *Helsingfors Morgonbladissa*, ja niistä vastasivat Elias Lönnrot (vuodet 1835–1836), Johan Ludvig Runeberg (vuodet 1836–1837) ja Erik Alexander Ingman (vuosi 1836).⁴

⁴ Samalla vuosikymmenellä Henrik Píponius (nimimerkki P:s) oli selostanut *Spanska Flugan* -aika-kausjulkaisussa (1839) *Kalevalan* sisältöä ja julkaisut joitakin käännöskatkelmia.

Helsingfors Morgonblad julkaisikin suurimman osan *Kalevalan* ruotsinnoksista ennen Castrénin kirjamuotoista käännöstä vuonna 1841. Kuten edellä totesimme, sanoma- ja aikakauslehdistö on teemamme kannalta antoisa lähdeaineisto, sillä esimerkiksi peritekstien merkitys on jäänyt aiemmassa käännöshistoriallisessa tutkimuksessa vähälle huomiolle. Sanomalehtien lisäksi ruotsinnoksia julkaistiin 1800-luvulla myös aikakauslehdissä, joista mainittakoon erityisesti *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning* ja *Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen* (ks. myös *Fosterländskt Album*, jota käsittelee Häkkinen 2019, 257). 1900-luvulla käännöksiä ei enää ilmestynyt sanomalehdistössä.

1840-luvulla ruotsinnosten keskeinen julkaisufoorumi oli *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning* eli lyhyemmin *Litteraturbladet*, jossa ilmestyi vuosikymmenen mittaan kaksi Lönnrotin laatimaa käännöstä (1848–1849) ja yksi Johan Vilhelm Snellmanin käännös (1849). Siinä, missä 1830-luku on *Helsingfors Morgonblad*in vuosikymmen, 1840-luku on aineistomme valossa *Litteraturbladet*in (lehdistä ks. Tuusvuori 2007). Seuraavalla vuosikymmenellä tilanne muuttuu, kun *Kalevalan* ruotsinnoksia alkaa ilmestyä useammilla foorumeilla. Myös kääntäjäkunta monipuolistuu, kun uusia ruotsintajia astuu kirjalliselle näyttämölle.

1850-lukua leimaa kiinnostus *Kalevalan* sankareihin kuten Kullervoon, Lemminkäiseen ja Ilmariseen. Yksi tätä selittävä tekijä voivat olla Castrénin pitämät luennot *Kalevalasta* ja suomalaisesta mytologiasta. Vuosikymmenen ensimmäinen ruotsinnos ilmestyi *Åbo Tidningarissa*, ja siitä vastasi säveltäjä, runoilija ja musiikkikriitikko August Engelberg (1850). Jo seuraavina kahtena vuonna kirjailija Carl Gustaf Borg (sittemmin kanslianeuvos) julkaisi käännöksensä *Suomi*-kirjassa (1851–1852). Samaisessa *Suomi*-kirjassa ilmestyi vuonna 1854 kirjailija August Ahlqvistin (sittemmin suomen kielen ja kirjallisuuden professori sekä yliopiston rehtori) kirjoitus ”Granskning af Hr Schiefner’s öfversättning af Kalevala”, jossa kirjoittaja myös ruotsintaa joitakin osuuksia. Ahlqvistin kirjoitus on varhainen esimerkki *Kalevalan* käännöskritiikistä, ja arvion kohteena oleva teos on Pietarin tiedeakatemian jäsenen Anton Schiefnerin vuonna 1852 julkaisema *Kalevalan* saksannos.⁵ 1850-luvun kahdesta viimeisestä runokäännöksestä vastasi säveltäjä, kirjailija ja yliopiston kirjaston hoitaja Karl Collan, sittemmin tunnettu *Kalevalan* ruotsintaja, jonka ensimmäinen käännös ilmestyi *Litteraturbladetissa* 1856 ja toinen *Suomi*-kirjassa 1857. 1850- ja eritoten 1860-luku olivat *Kalevalan* ruotsinnosten osalta Collanin vuosikymmeniä. Eräänlaisena kuriositeettina voidaan mainita 1860-luvun lopulla ilmestynyt kamreeri ja runoilija Alexander Boehmin eli nimimerkki A. B.:n käännös ”Joukahainens sängarstrid med Wäinämöinen”, jonka kääntäjä oli laatinut ”vapaasti Kalevalaa mukailleen” (1869). Painatuksesta vastasi Theodor Sederholm. Vapaat käännökset leimaavatkin ylimalkaan 1800-luvun lopun käännöstoimintaa Suomessa.

1870- ja 1880-luvuilla ei-kirjamuotoisia ruotsinnoksia ilmestyi *Lännetär*-albumissa ja kuvitetussa *Ilmarinen*-almanakassa. Edellisessä ilmestyi vuonna 1877 toimittaja, kirjailija,

5 Käännöskritiikkiä (esim. Fabian Collan) esiintyi sanomalehdistössä jo *Vanhan Kalevalan* ruotsinnoksen ilmestymisen aikoihin (ks. Häkkinen 2019, 255–256).

kriitikko ja keksijä Rafael Hertzbergin (nimimerkin tz.) käännös *Kalevalan* avaussanat ja jälkimmäisessä vuonna 1883 saman kääntäjän vapaa käännös Pohjolan häistä. Tämä enteili Hertzbergin seuraavana vuonna julkaisemaa kirjamuotoista käännöstä, joka oli alaotsikkonsa mukaan nimenomaan vapaa käännös, *fri öfversättning* (1884). 1880-luvulla julkaistiin myös kirjailija, piispa ja historian ja moraalien professori Frans Michael Franzénin ”yritymä käännös Kalevalasta v. 1837”. Sen painoon saattamisesta vastasi professori Kustavi Grotenfelt julkaisussa *Suomi. Kirjoituksia isän-maallisista aineista* (1886). 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä *Kalevalan* ruotsinnoksia ei enää ilmestynyt sanoma- ja aikakauslehdissä.

Elias Lönnrotin ensimmäinen ruotsinnos ilmestyi kolmessa osassa *Helsingfors Morgonbladin* numeroissa 91–93 marraskuussa 1835. Käännös oli otsikoitu ”Nionde Runon i Kalevala”, mutta kyseessä ei kuitenkaan ollut *Kalevalan* yhdeksäs vaan yhdestoista runo. Otsikkoon (nro 91) sisältyy tarkennus, että kyseessä on käännös (*Öfversättning*). Käännöksessä on myös allografinen esipuhe, jossa toimitus Runebergin johdolla – ei siis Lönnrot itse – taustoittaa käännöstä. Toimituksen laatima johdantoteksti on mielenkiintoinen monesta näkökulmasta, mutta erityisen kiinnostavan siitä tekee se, että toimitus haluaa heti alussa muistuttaa lukijaa niistä suunnattomista (*ofantliga*) vaikeuksista, joita liittyy erityisesti suomalaisen runouden kauneuden tulkinnan kääntämiseen (*tolkning*en af den *Finska poesiens skönheter*).

Numerossa 92 on ainoastaan vähäisiä toimituksellisia merkintöjä. Numerossa 93 runon käännöksen loppuun on liitetty aakkosellinen luettelo kääntäjän huomautuksista (*Anmärkning*ar), jossa hän selittää ja taustoittaa koko käännöksen ongelmakohtia ja käännöspohdintoja. Tämä eräänlainen huomautusosio on varhaisten ruotsinnosten kannalta keskeinen periteksti, ja sitä voi verrata myöhempien suomennosten suom. huom. -tyyppisiin kommentteihin.

Lönnrotin kääntämäksi on otaksuttu myös *Kalevala*-ruotsinnosta ”Tjugunonde Runon i Kalevala”, joka ilmestyi *Helsingfors Morgonbladin* numerossa 17 karkauspäivänä 1836 (ks. Setälä 1909, 257). Myöhempi tutkimus on kuitenkin osoittanut, että kyseessä on Ingmanin käännös (ks. Häkkinen 2019, 242). Se keskittyy otsikkonsa mukaisesti – ja karkauspäivään sopivasti – *Kalevalan* 29. runoon, ja sen otsikko sisältää allografisen ja tarkentavan peritekstin (*Öfversättning*) sekä maininnan siitä, että kyseessä on toimitukseen lähetetty kirjoitus (*Insändt*). Näiden lisäksi käännöksessä on lyhyt johdanto, joka selvittää ainoastaan runon sisältöä eli sitä, miten Väinämöisen toinen kantele syntyy. Periteksti ei sisällä mainintoja esimerkiksi kääntäjän strategisista ratkaisuista, vaan sen tarkoitus on ennen kaikkea taustoittaa runon sisältöä, jolloin kääntäjän oma ääni jää taka-alalle.

Myös Runebergin ensimmäinen *Kalevala*-ruotsinnos ilmestyi *Helsingfors Morgonbladissa*, jonka ensimmäinen toimittaja hän oli.⁶ Runeberg julkaisi *Kalevalan* 15. runon

6 Lisäksi Setälän (1909, 168) mukaan Runeberg ”lienee kääntänyt osan 28:ttä runoa, jota ei ole julkaistu, mutta jonka M. A. Castrén myöhemmin otti käännökseensä”. Omien sanojensa mukaan Runeberg käänsi ainoastaan noin 2,5 runoa. (Ks. myös Runeberg 1982.)

heinäkuussa 1836, ja käännös ilmestyi kolmena osana – aivan kuten Lönnrotin aiemmin mainittu käännös (nrot 47–49). Peritekstien näkökulmasta tämä kolmiosainen käännöstyö on niukka, sillä se sisältää lähinnä otsikkoa tarkentavan peritekstin (*Öfversättning*, nro 47) sekä toteamuksen, että käännös jatkuu ”jokin toinen kerta” (*Forts. e. a. g.*). Tällaiset lyhenteet ovat yleisiä viittaustapoja *Kalevalan* ensimmäisissä käännöksissä 1800-luvulla. Numerossa 48 julkaistussa käännöksessä esiintyy sen sijaan alanootti, jossa kommentoidaan kahta vaikeaselkoista sanaa: *Sutsuna* (’sussuna’) ja *Råtsinä* (’rätsinä’), joiden kääntäjä – aivan oikein – otaksuu viittaavan vaatekappaleisiin. Käännösratkaisuaan kääntäjä kommentoi toteamalla, että hän on kääntänyt sanat esimerkiksi sanoilla *hufva* ’huppu’ ja *förkläde* ’esiliina’. Lisäksi kääntäjä pyytää apua henkilöiltä, jotka voisivat antaa lisätietoa näistä sanoista (nro 48). Näin selvästi julkituotu kääntäjän ja lukijan vuorovaikutus on aineistomme valossa ainutlaatuista. Käännöksen viimeisessä osassa (nro 49) ainoa periteksti on alaotsikko, jossa todetaan käännöksen olevan edellisessä numerossa olleen käännöksen päätösosa. On huomionarvoista, ettei käännöksessä mainita kääntäjän nimeä tai nimimerkkiä.

Lääketieteen kandidaatti, suomen kielen tutkija E. A. Ingman (sittemmin lastentautien ja synnytysoopin professori) käänsi *Kalevalan* viidennen runon. Hänen käännöksensä ”Femte Sängen i Kalevala” ilmestyi *Helsingfors Morgonbladissa* lokakuussa 1836 (nrot 79–80). Ensimmäisen osan ainoat peritekstit ovat alaotsikko (*Öfversättning*) ja lopun toteamus tulevasta jatkosta (*Slut e. a. g.*). Jälkimmäisen osan alkuun on ajan tavan mukaan liitetty tietoa siitä, että käännöksen edellinen osa on ilmestynyt aiemmin (*Slut från föregående N:r*). Ingman on ensimmäisiä *Kalevala*-kääntäjiä, jotka käyttivät runokäännöksensä nimimerkkiä (Ign.).

Viimeinen *Helsingfors Morgonbladissa* ilmestynyt ruotsinnois on Runebergin käännös ”Början af Kalevala” huhtikuulta 1837 (nro 30). Otsikkoa lukuun ottamatta teksti ei sisällä muita peritekstejä (esim. mainintaa kääntäjästä). Käännökseensä Runeberg on valinnut *Kalevalan* alkusanoja, muttei ole taustoittanut tekstiä tarkemmin. Tekstin funktio on ollut – kuten niin usein aiemminkin – toimia eräänlaisena käännösnäytteenä.

Kuten edellä totesimme, *Litteraturbladet* oli *Helsingfors Morgonblad*in ohella tärkeä, ellei peräti tärkein *Kalevalan* ensimmäisten käännösten julkaisukanava. Lönnrot julkaisi siinä vuosina 1848–1849 kaksi *Kalevalan* käännöshistorian kannalta merkittävää kirjoitusta, jotka sisälsivät myös käännösotteita. Ensimmäinen julkaisu – ”Om den nya under arbete warande Kalewala edition” (nro 12) – ilmestyi marraskuussa 1848, ja se sisälsi otteita runoista 2–3, 5, 10, 18–19, 27, 29 ja 36. Tämä kirjoitus ei siis lähtökohtaisesti ole varsinainen käännös, vaikka se käännösotteita sisältääkin. Sen ensisijainen tarkoitus oli kommentoida työn alla ollutta *Uuden Kalevalan* käännöstä. Toinen Lönnrotin *Litteraturblad*etissa (nro 1) julkaisema kirjoitus on ”Anmärkning till den nya Kalevala upplagan” tammikuulta 1849, ja se sisältää käännösotteita *Kalevalan* ensimmäisestä runosta. Kirjoitus on näin ollen monella tapaa verrannollinen *Litteraturblad*etissa aiemmin julkaistun kirjoituksen kanssa: sen pääasiallinen tarkoitus oli kommentoida uutta *Kalevala*-laitosta. Molemmat kirjoitukset sisältävät kuitenkin seikkaperäisiä huomioita *Kalevalan* kääntämisen ongelmista ja valottavat näin osaltaan Lönnrotin työskentelytapaa kääntäjänä.

Litteraturbladet oli julkaisijana myös, kun Snellman julkaisi *Kalevalan* loppusäkeet ("Slutverserna i Kalevala") maaliskuussa 1849 (nro 3).⁷ Lyhyt käännösnäyte on teemamme kannalta antoisa, koska se sisältää nimimerkin R. S. Kirjainlyhenteen takaa paljastuu latinan sanat *Rector Scholae*, joilla viitataan Snellmanin asemaan Kuopion yläalkeiskoulun rehtorina. Käännöksessä on rinnan suomen- ja ruotsinkielinen teksti, eikä käännös sisällä muita peritekstejä kuin otsikon ja kyseisen nimimerkin.

August Engelberg julkaisi *Åbo Tidningarissa* kaksi käännöstä tammi- ja huhtikuussa 1850. Numerossa 7 ilmestyi "Fyrationsdeförsta Sången i Kalevala", jonka alaotsikossa oli vielä tarkennus *Uden Kalevalan* painoksesta (2:dra upplagan). Käännös sisältää 266 säkeen ruotsinnokset, ja siihen sisältyy informatiivinen periteksti. Engelberg, joka esiintyy anonyyminä, valottaa alanootissaan käännösstrategiaansa (nro 7). Hänen pyrkimyksenään on ollut koruton yksinkertaisuus ja uskollisuus (*flärdfri enkelhet och trohet*).

Engelbergin toinen *Åbo Tidningarissa* (nro 26) ilmestynyt käännös on *Kalevalan* neljäs runo, "Fjerde Sången i Kalevala", myös tällä kertaa toisen painoksen mukaan (2:dra upplagan). Se sisältää 518 säettä ja lyhyen toimituksellisen tiedonannon siitä, että käännös julkaistaan lehden ilmoitusosiossa (*Meddeladt*).

Carl Gustaf Borgin laaja Kullervo-ruotsinnos ilmestyi *Suomi*-kirjassa (vuosikerta 1850, painovuosi 1851). Borgin käännös on sanoma- ja aikakauslehdissä ilmestyneistä yksittäisten runojen käännöksistä ensimmäinen, jossa on kääntäjän esipuhe.

Käännös on peritekstien kannalta poikkeuksellisen rikas, ja Borgin esipuheen avulla on mahdollista valottaa hänen käännösstrategiaansa. Hänen kantavana periaatteenaan on ollut kääntää ainoastaan tekstin henki ja pääsisältö (*dess anda och hufvudsakliga innehåll*). Lisäksi hän pohtii hyvän käännöksen tunnusmerkistöä ja huomauttaa tavoitelleensa tekstiä, johon hän aloittelevana kääntäjänä pystyy, mutta ei vielä sellaista tekstiä, jonka hän olisi halunnut laatia (*sådan han kunnat, ej sådan han velat*).⁸

Borg jatkoi käännöstensä julkaisemista *Suomi*-kirjassa vuonna 1852 (vuosikerta 1851), jolloin painosta ilmestyivät ruotsinnokset *Kalevalan* 11. ja 42. runosta otsikolla "Öfversättning ur andra upplagan af Kalevala" (mts. 163–198). Myös tällä kertaa kyseessä oli erityisen laaja käännöstyö, joskaan kääntäjä ei ollut varustanut käännöstään taustoittavalla esipuheella. Sen sijaan Borgin käännös sisältää runsaat kaksikymmentä alaviitettä, joissa hän selittää lyhyesti *Kalevalan* nimistöä ja muuta sanastoa (esim. *Hiisi*, *Saari* ja *Ukko*).

Myös edellä mainittu August Ahlqvistin *Suomi*-kirjassa (vuosikerta 1853, painovuosi 1854, s. 49–99) ilmestynyt kirja-arvio Schiefnerin käännöksestä on tärkeä lisä *Kalevalan* ruotsinkieliseen käännöshistoriaan ja -kriittikkiin, vaikka se tosiasiallisesti kirja-arviona (epitektinä) rajautuukin tutkimuksemme ulkopuolelle. Ahlqvistin arvio sisältää kuitenkin myös hänen ruotsinnoksensa runosta 36 ja lukuisia käännöstieteellisiä pohdintoja

7 *Litteraturbladet* 1.3.1849 (nro 3) sisältää lisäksi Lönnrothin kirjoituksen "Om den nya Kalevala edition", johon sisältyy yksittäisiä käännösoitteita.

8 Borgin *Suomi*-kirjassa julkaisema Kullervo-käännös ilmestyi vielä uudelleen vuonna 1851 Öhmanin kirjakaupan ottamana "ylipainoksena" uudella otsikolla "Kullervo. En episod ur Kalevala".

ajan käänösvaatimuksista. Ahlqvist (1854, 49) avaa esimerkiksi näkemystään hyvästä käänöksestä viittaamalla klassisen kirjallisuuden tunnustettuihin kääntäjiin todeten, että hyvälle käänökselle on ominaista ei vain uskollisuus lähdetekstin ajatuksille ja ilmaisulle, vaan myös kyky mahdollisimman tarkasti jäljitellä sen muotoa, rytmiä ja metriikkaa.

1850-luku on merkittävä vuosikymmen siinä suhteessa, että silloin Karl Collan esiintyy ensimmäisen kerran *Kalevalan* runojen ruotsintajana. Hän julkaisi *Litteraturblad*issa maaliskuussa 1856 käänöksensä ”Joukahainens Syster. Fjerde Sängen ur Kalevala” (nro 3). Tämän nimimerkki K. C.:n (Karl Collan) laatiman esipuheellisen käänöksen otsikko on varustettu anonyymilla alanootilla, jossa todetaan, että käänös on ”ilmoitettu ystävällisesti” (*Benäget meddeladt*). Toisessa alanootissa kääntäjä antaa avoimen tunnustuksen Castrénin käänökselle, jota hän kuvaa erinomaiseksi (*M. A. Castréns förträffliga öfversättning*). Käänöksen alanooteissa on myös joitakin viittauksia *Kantelettareen* sekä maininta tekstikohdasta, jonka kääntäjä on tässä yhteydessä lyhentänyt.

Jo seuraavana vuonna Collan julkaisi samaa teemaa jatkavan ”Ilmarinens Bröllop” *Suomi*-kirjassa (vuosikerta 1856, painovuosi 1857). Collanin käänös Ilmarisen häistä on aineistomme valossa poikkeuksellisen laaja (s. 85–214). Myös se on varustettu alaotsikolla: ”Episod ur Kalevala” (vrt. Borgin käänöksen otsikko vuodelta 1851). Peritekstitutkimuksen näkökulmasta kääntäjä on lisännyt marginaaleihin sisällöllisiä selvennyksiä kuten kohdan oluen alkuperästä sekä käänöksen loppuun huomautuksia-tyyppisen osion (*Anmärkning*ar, s. 202–214). Joukahaisen siskoa ja Ilmarisen häitä käsittelevät käänökset ennakoivat Collanin tulevaa koko *Kalevalan* käänöstä.

Rafael Hertzbergin eli nimimerkin tz. ruotsinnokset ilmestyivät aikakausjulkaisuissa, joissa ei ollut aiemmin ilmestynyt *Kalevalan* ruotsinnoksia. Hänen *Kalevalan* alkusanojen käänöksensä (”Begynnelserorden till Kalevala”) ilmestyi länsisuomalaisen osakunnan julkaisemassa *Lännetär*-albumissa tammikuussa 1877 (nro VI, s. v–vii). Vuonna 1883 ilmestyi Hertzbergin käänös ”Kalevala. Fri öfversättning. Ur Bröllopet i Pohjola”, joka edelsi hänen seuraavana vuonna julkaisemaansa kirjamuotoista *Kalevala*-ruotsinnosta. Hertzberg julkaisi Pohjolan häitä käsittelevän ruotsinnoksensa kuvitetussa *Ilmarinen*-almanakassa (1883).

Vuosisadan lopussa ilmestyi vielä kaksi pienehköä käänöstä, joista ensimmäinen oli Franzénin vuoden 1837 käänösyritys *Kalevalasta*. Se sisältyi edellä mainittuun Grotenfeltin vuonna 1886 julkaisemaan Franzénin kirjeeseen suomen kielen lehtori ja kirjailija Carl Niclas Keckmanille 20. helmikuuta 1837. Toinen käänös oli lapsille suunnattu satu Kalevalasta ja Pohjolasta (”Sagan om Kalevala och Pohjola”), ja sen käänsi filosofian tohtori, rehtori, kirjailija ja valtiopäivämies Albin Lönnbeck vuonna 1894. Käänös julkaistiin antologiassa, joka esitteli skandinaavisia ja suomalaisia jumal- ja sankaritaruja lapsille.

3.2 Kirjamuotoiset käänökset ja niiden peritekstit

Kalevalan käänöshistorian merkittävin tapaus 1800-luvulla oli *Vanhan Kalevalan* ruotsinnoksen ilmestyminen kahtena osana mutta yhtenä niteenä vuonna 1841. Castrénin *Kalevala. Förra och Sednare Delen* ilmestyi Helsingissä, ja sen painoi kaupungin

ensimmäinen kirjapaino J. Simelii Enka, jonka vastuulla oli muun muassa senaatin antamat julkaisutehtävät. Käännöksen imprimaatturi eli painoluvan myöntäjä oli lääkäri ja hyönteistieteilijä Johan Martin Jakob af Tengström. Castrén oli varustanut käännöksensä ensimmäisen osan laajalla johdannolla, jossa hän myös avasi lyhyesti käännösperiaatteitaan ja käännöksensä tarkoitusta. Castrénin (1841, xxxii) tarkoitus oli kahtalainen: yhtäältä säilyttää uskollisuus lähdetekstiä kohtaan ja toisaalta saavuttaa kielen sujuvuus, kuitenkin niin, että ilmaisun tapa korostuu sanasanaisuuden kustannuksella. Käännöksellään Castrén loi pohjan tuleville *Kalevalan* ruotsintajille, ja hän oli myös niitä harvoja, jotka korostivat kääntäjän roolia käännösprosessissa. Esimerkiksi Collan (1864, xv) kiitteli myöhemmin Castrénin esipuhetta, joka hänen mukaansa oli ”terävä kriittinen esitys laulujen runollisesta ja mytologisesta sisällöstä” (*en skarpsinnig kritisk framställning af sångernas poetiska och mythologiska innehåll*).

Castrénin käännös on varustettu edellä mainittujen peritekstien – otsikon, tarkentavan alaotsikon, kääntäjän, kustantajan ja imprimaatturin – ohella myös muilla periteksteillä.⁹ Ensimmäisen osan nimiösivulla olevan suomalaisen sananlaskun ”Lyssna till den granens susning, Vid hvars rot ditt bo är fästadt.” (Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto) voidaan katsoa olevan Genetten määrittelemä motto. Motto on usein juuri vanhemmissa teoksissa luonnehtiva sitaatti, jonka tehtävänä on herättää lukijan mielenkiinto ja jonka tulkinta myös jätetään lukijalle (Genette 2001, 152–153). Sitä, onko motto auktoriaalinen eli kääntäjän valitsema vai allografinen eli jonkun muun valitsema, ei voida Castrénin *Kalevalan* kohdalla aukottomasti osoittaa.

Castrén varusti käännöksensä laajalla esipuheella (*Förord*). Hän ei kääntänyt Lönnrotin esipuhetta vaan teki toisenlaisen esipuheen omista lähtökohdistaan. Se koostuu kahdesta osasta: alkuosa sisältää kääntäjän pohdintaa *Kalevalaa* edeltävästä suomalaisesta historiallisesta ja mytologisesta muistista ja Lönnrotin osuudesta *Kalevalan* kokoonpanoon. *Kalevalan* ilmestymisen herättämän keskustelun sen aitoudesta ja epäilyt siitä, että Lönnrot olisi itse täydentänyt eeposta, Castrén (1841, iii) tyrmää alaviitteessään ”pseudokriitikkojen” yritykseksi vähentää *Kalevalan* arvoa. Esipuheen loppuosa on katsaus *Kalevalan* sisältöön. Siinä Castrén (1841, iv) painottaa vastaanottajan roolia: lyhyt teoksen sisällön kuvaus (*en kort öfversigt af arbetets innehåll*) on tarpeen, jotta eri osien välinen yhteys avautuisi lukijalle helpommin.

Kalevalan sisältökatsaus alkaa viittauksella kreikkalaiseen jumaltarustoon, jossa viisauden jumalatar ei ilmesty maailmaan lapsen hahmossa, vaan täydellisesti varustettuna, aivan kuten *Kalevalan* viisas Väinämöinen. Castrén (1841, vi) liittää *Kalevalan* suomalaisen mytologian lisäksi kristinuskoon ja virolaiseen runouteen. Hän antaa *Kalevalalle* laajempaa merkitystä eurooppalaisessa keskustelussa eeposten aitoudesta ja tekijöiden osuudesta niiden rakenteeseen. Kääntäjänä Castrén (1841, xxxiii) on myös erittäin tietoinen suomen ja ruotsin kielten eroista: ”Finska och Svenska språken äro himmelsvidt skilda från hvarandra”.

9 Castrénin suunnitelmista sanaselitysten ja muiden huomautusten suhteen ks. Häkkinen (2019, 251).

Esipuheen funktiona on Genetten (2001, 191) mukaan mahdollistaa varsinaisen tekstin sujuva luenta, eli esipuheen laatija edellyttää esipuheensa lukemista ennen varsinaisen tekstin lukemista, onhan sen paikkakin jo ennalta määrätty. Castrén nostaa auktoriaalissa esipuheessaan esille kaksi tekstilajille tyypillistä seikkaa: miksi *Kalevalan* ruotsinnosta olisi luettava ja miten (ks. Genette 2001, 191). Näin lukijan tietoisuus *Kalevalasta*, sen synnystä ja merkityksestä kannattelee häntä varsinaisen tekstin lukemisprosessissa. Tämä tarkoittaa tarkalleen ottaen sitä, ettei käännöstä tulisi lukea ilman kääntäjän varsinaiseen tekstiin lisäämiä peritekstejä. Castrénin ruotsinnoksen yksi tärkeimpiä auktoriaalisia peritekstejä onkin esipuheen jälkeen liitetty vajaa kaksisivuinen korjausosio (*Rättelser*), jonka jälkeen alkaa varsinainen käännösteksti. Myös tietoisuus poistetuista periteksteistä on tärkeä; esimerkiksi Castrén jätti omasta käännöksestään pois Lönnrotin *Kalevalassa* runojen alussa olevat suorasanaiset selostukset runojen sisällöstä ja korvasi ne laajemmalla esipuheella (ks. Häkkinen 2019, 252).

1800-luvun ensimmäinen *Uuden Kalevalan* ruotsintaja oli jo edellä mainittu Collan. Hän käänsi koko *Kalevalan* kahtena osana: *Kalevala. Efter andra original-upplagan I* (1864) ja *Kalevala. Efter andra original-upplagan II* (1868). Huomattavaa on, että alotsikko korostaa kyseessä olevan nimenomaan *Uuden Kalevalan* ruotsinnos, joskin asiaan vihkiytymättömälle nykylukijalle saattaa jäädä epäselväksi peritekstin yhteys *Kalevalan* syntyhistoriaan eli *Uutta Kalevalaa* edeltävään *Vanhaan Kalevalaan*, mikä Collanin omana aikana oli yleisesti tiedossa. Molemmat osat julkaisi helsinkiläinen kirjapaino Theodor Sederholm imprimaatureinaan Carl von Schoultz ja Ludvig Heimbürger. Collan on lisännyt molempien osien nimiölehdille motoksi Castrénin aikoinaan valitseman suomalaisen sananlaskun luoden peritekstillä intertekstuaalisen yhteyden Castrénin ja oman käännöksensä välille. Collan (1864, xxv) päättää esipuheensa toiveeseen, että myös ruotsalainen lukija voisi tutustua tähän ”ihanaan kansallisrunoon” (*den herrliga nationaldikten*) ja kuunnella omalla tahollaan kuusen huminaa (*Lyssna till den granens susning, Vid hvars rot vårt bo är fästadt*).

Collan on ruotsintanut Lönnrotin *Kalevalan* esipuheen jättäen kuitenkin kääntämättä suurimman osan kohdasta 10, jossa Lönnrot käsittelee ja selvittää suomenkielisten sanojen käyttöä. Samoin puuttuvat kokonaan kohta 11 ”Kielen kirjoitustavasta” ja kohta 13 ”Nykyisen Kalevala-laitoksen koosta [ja järjestyksestä] entisen suhteen” (Lönnrot 1964, vi–ix). Käännös ei siis tukeudu kaikilta osin Lönnrotin auktoriaaliseen esipuheeseen, vaan on selvästi Collanin kääntäjän näkökulmasta laatima periteksti.

Esipuheensa viimeisillä sivuilla Collan (1864, xxiii) käsittelee lyyrisen ja eepisen runon kääntämistä ja toteaa, että lyyrisen runon kääntämisessä kääntäjän rooli on itseenäisempi ja vapaampi suhteessa lähdetekstiin (*en öfversättare kan förfara mera själfständigt och bör ega rättigheten att gestalta sin tolkning i närmare öfverensstämmelse med sin egen uppfattning af originalet*). Tästä huolimatta käännöksestä häviävät kuitenkin lähtökielen moninainen muodollinen koristeellisuus ja kauneus (Collan 1864, xxiii). Collanin kaksi pääperiaatetta ovatkin olleet yksinkertaisuus ja uskollisuus (Collan 1864, xxiv). Metodistaan hän toteaa, että hän on seurannut käännöstyössään vanhaa ja yksinkertaista runomittaa ilman loppusointua ottaen samalla tietoisin riskin, että moni voi pitää hänen

käännöstään liian yksipuolisena ja jopa vähemmän nautinnollisena (Collan 1864, xxiii). Collanin käännöksen periteksteihin kuuluvat myös ensimmäisen osan korjaukset (*Rättelser*) ennen varsinaista tekstiä, ja korjaukset koskevat molempia osia. Sekä ensimmäisen että toisen osan loppuun Collan on liittänyt runojen sisältökuvaukset (*Innehåll*), jotka on käännetty Lönnrotin lähdetekstistä.

Collanin toinen tärkeä periteksti on hänen 19-sivuinen seikkaperäinen johdantonsa (s. vii–xxv), jossa hän Castrénin tavoin liittää kalevalaiset runot vanhaan suomalaiseen kansanrunouteen ja niiden käännöksiin. Samalla hän tarkastelee suomalaista kansanrunoutta laajemminkin eurooppalaisen kansanrunouden kontekstissa. Lisäksi *Kalevalan* synty, Lönnrotin keruumatkat, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Castrénin *Vanhan Kalevalan* esipuhe ovat peritekstin lukijaa informoivia elementtejä.

1800-luvun merkittäviin *Kalevala*-ruotsintajiin lukeutuu myös Rafael Hertzberg. Hänen ensimmäinen käännöksensä vuodelta 1875 oli suunnattu nuorisolle, mikä olikin ensimmäinen kerta, kun *Kalevalan* ruotsinnos oli kohdennettu varta vasten tietylle ryhmälle. Kuvituksesta vastasi vuonna 1873 kuollut taidemaalari Robert Wilhelm Ekman, joka teki *Kalevala*-kuvituksia 1860-luvun alkupuolella. Kustantaja oli helsinkiläinen K. E. Holm. Hertzbergin tärkein käännös on kuitenkin G. W. Edlundin vuonna 1884 kustantama *Kalevala. Fri öfversättning*, joka on nimensä mukaisesti vapaa käännös. Lukijalle suunnatussa lyhyessä jälkipuheessaan Hertzberg (1884, 304) kiittelee Collanin käännöksen sanatarkkuutta (*K. Collans utmärkta, ordagranna öfversättning*).

Jälkipuhetta (*Till läsaren*) seuraavat painovirheiden luettelo (*Tryckfel*) ja huomautukset (*Anmärkningar*). Molemmat peritekstit ovat lyhyitä, ja huomautukset koskevat vain seuraavia sanaselityksiä: *Hiisi*, *Ahti*, *Vellamo* ja *Tuoni*. Muiden mytologisten sanojen merkityksen Hertzberg olettaa selviävän niiden kontekstista.

1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla *Kalevalan* ruotsintajina profiloituivat kirjallisuushistorioitsija ja professori Olaf Homén, kirjailija Elsa Dalström, Uppsalan yliopiston fennougristiikan professori Björn Collinder sekä kirjailija, Tukholmassa toiminut suomen kielen ja kirjallisuuden lehtori ja lehdistöattasea Vilhelm Zilliacus. Kääntäjien joukossa on sekä Suomessa (Dalström, Homén ja Zilliacus) että Ruotsissa (Collinder) syntyneitä ja vaikuttaneita henkilöitä.

Elsa Dalström oli ensimmäinen nainen, joka käänsi *Kalevalan* ruotsiksi. Hänen käännöksensä ilmestyi vuonna 1902, ja sen julkaisi ruotsalainen Albert Bonnier. Käännös on ensimmäinen Suomen rajojen ulkopuolella julkaistu ruotsinnos. Sen kuvitti *Kalevala*-kuvistaan tunnettu taidemaalari Sigfrid August Keinänen. Dalströmin käännöksessä on erityistä, että kääntäjä oli valinnut kohderyhmäkseen Ruotsin nuorison. Esipuheessaan Dalström (1902, 3) kirjoittaa käännöksensä tavoitteesta: ”Med denna bok hoppas jag att kunna lägga fram för Sveriges ungdom de finska åldriga sagorna i ett så mycket som möjligt sammanhängande helt.” Esikuvikseen Dalström (1902, 8) mainitsee Collanin ja Hertzbergin käännökset. Siinä, missä Hertzberg halusi kertoa *Kalevalan* nuorisolle, Dalström pyrki laatimaan nuorisoa silmällä pitäen eepoksesta uuden mukaelman. Dalströmin (1902, 8) tavoite oli, että lukijat voisivat tutustua *Kalevalaan* helposti ja yksinkertaisesti. Hän johdatteli lukijan tekstiin lyhyin ingressein ja varusti käännöksensä lyhyellä

nimihakemistolla ja sisällysluettelolla. Käännöksensä sisälehdelle Dalström oli valinnut muun muassa jo Castrénin käyttämän moton.

Seuraavaa ruotsinkielistä käännöstä saatiin odottaa melko kauan.¹⁰ Sotavuonna 1944 ilmestyi Olaf Homénin lyhennetty ruotsinkielinen *Kalevala*-laitos. Käännökselle oli leimaa antavaa, että se ilmestyi sekä Suomessa (Förlaget Bro) että Ruotsissa (Natur och Kultur) ja että siitä myöhemmin otettiin tarkastetut painokset molemmissa maissa, kaksi Suomessa (1946 ja 1947) ja yksi Ruotsissa (1946). Homén pohdiskelee esipuheessaan poikkeuksellisen seikkaperäisesti lyhennettyihin käännöksiin liittyviä kysymyksiä, muun muassa metriikkaa. Hän mainitsee pääperiaatteenaan olleen lyhentäminen eikä tyypistäminen, *att förkorta utan att stympa* (Homén 1944, xi). Tällä hän viittaa Lönnrotin pyrkimykseen saattaa *Kalevala* vastaamaan koulujen tarvetta, ja Lönnrot toimittikin *Kalevalasta* lyhennetyn laitoksen koulujen käyttöön vuonna 1862. Homén (1944, xi) toteaa lisäksi, että aloite *Kalevala*-laitokseen oli tullut kustantamolta, joka halusi tehdä *Kalevalasta* ruotsalaiselle yleisölle ja ruotsalaisille kouluille kohtuullisen version. Käännöksen muoto ei kääntäjän mukaan ole kuitenkaan lukukirjamainen. Kääntäjä käy lyhyesti läpi aiempia ruotsinkielisiä käännöksiä ja toteaa, että käännösten seuraava vaihe on *Kalevalan* popularisoinnin aloittaminen ruotsinkielisellä kielialueella. Homénin käännöksen kuvitus on Gallen-Kallelan, ja se sisältää sisällysluettelon, joka Collanin tapaan tiivistää jokaisen luvun pääteemat.

Vuonna 1944 ilmestyi myös Vilhelm Zilliacuksen käännösvalikoima, jonka julkaisi Albert Bonnier. Käännös ilmestyi ruotsalaisten äidinkielenopettajain julkaisusarjassa (Skrifter utgivna av Modersmålslärares förening). Kääntäjä valitsi julkaistavakseen noin kahdeksasosan koko *Kalevalasta*, ja hän käytti lähdetekstinään Collanin käännöksen toista painosta. Lyhennyskeinoinaan Zilliacus (1944, 4) esipuheensa mukaan käytti proosaselityksiä ja muita lyhennystapoja. Jokaisen runon alussa on kääntäjän laatima lyhyt ingressi. Zilliacuksen käännös sisältää myös lopussa olevan selitysosion (*Förklaringar*).

1940-luku oli merkittävä vuosikymmen *Kalevalan* ruotsinnosten historiassa, sillä vuonna 1948 ilmestyi myös Björn Collinderin käännös, josta on sittemmin otettu monta painosta. Collinderin käännös, tai pikemminkin riikinruotsalainen tulkinta, jossa on lyhyt selitysosuus ja jonka kuvituksesta vastasi Gallen-Kallela, on saanut klassikon aseman. Kustantaja oli valinnut ennestään tunnettuja ja arvostettuja kuvia eikä teettänyt uutta kuvitusta. Vanhojen kuvien käyttäminen oli siis kustantajalta tietoinen ratkaisu. Collinderin esipuhe on laaja, ja se keskittyy *Kalevalan* syntyyn sen kulttuurihistoriallisessa kontekstissa. Lisäksi lopussa on kattava selitysosio (*Förklaringar*). *Kalevalan* vastaanoton kannalta Collinder (1948, 13) esittää keskeisen ajatuksen siitä, että *Kalevala* on eräänlainen mosaiikki. Käännöstieteellisen tutkimuksen näkökulmasta johdanto ei kuitenkaan suoraan paljasta kääntäjän käännösstrategiaa. Ruotsalainen Collinder (1948, 14) mainitsee, että on ollut itsestään selvää (*självlkart*) kunnioittaa vuoden 1849 *Kalevala*-laitosta, vaikka hän on myös lyhentänyt lähdetekstiä.

10 Vuonna 1923 Kalevalaseuran vuosikirjassa ilmestyi nimimerkin A. G.-K.:n ”ote ruotsinnoskoikeesta”. Kyseessä oli Akseli Gallen-Kallelan käännös *Kalevalan* 1. runosta.

1900-luvun loppuun mennessä *Kalevala* oli siis käännetty ruotsiksi jo moneen otteeseen. 1980-luvulla ilmestyi kuitenkin vielä yksi käänнос, jonka uutena kohderyhmänä olivat lapset. Kyseessä oli Viipurissa syntyneen opettajan Eli Margareta Wärnhjelmin käänнос vuodelta 1985. Muita vuosisadan lopun ja 2000-luvun alun ruotsintajia olivat Lars ja Mats Huldén, isä ja poika. Lars Huldén oli suomenruotsalainen kirjailija, pohjoismaisen filologian professori ja kääntäjä, ja hänen poikansa Mats on suomenruotsalainen muusikko, sanoittaja ja kääntäjä. 2000-luvun kääntäjät ovat ruotsinruotsalaiset Anders Larsson ja Lina Stoltz. Larsson on Ruotsissa syntynyt näyttelijä ja draamatikko, joka on asunut kauan Suomessa, ja Stoltz on Överkalixissa vaikuttava lasten- ja nuortenkirjailija.

Wärnhjelmin käännökseen *Kalevala berättad för barn* yksittäiset runot ovat uudelleen julkaistuja lainauksia Collanin käännöksestä. Wärnhjelmin opettajatausta näkyy siinä, että hän pyrkii antamaan lukijalle elämänviisautta kirjallisuuden muodossa ja välittämään tälle aikakauden kulttuurihistoriaa (Wärnhjelm 1985, 3). Hänen käännökseensä sisältää takakansitekstin mukaan kansalliseepoksen keskeisimmät kertomukset helppolukuisessa muodossa. Tämä näkyy myös siinä, että teoksen on kustantanut suomenruotsalainen oppimateriaaleihin erikoistunut pienkustantamo Svenska Läromedel. Käännökseen kannessa on Joseph Alasen *Kalevala*-aiheinen maalaus (ks. Ikonen ym. 2020). Kirjaan sisältyy myös luettelo muusta kuvituksesta. Esipuheen oli laatinut kääntäjän tytär Klara Maria Holmén, ja tämän allografisen kirjoituksen pääpaino on kääntäjän henkilöhistoriassa.¹¹

Kalevalan 150-vuotisjuhluvuonna 1999 *Kalevalasta* ilmestyi peräti kaksi ruotsinkielistä käännökstä, jotka olivat keskenään kuitenkin hyvin erilaisia. Ensimmäinen näistä oli Lars ja Mats Huldénin käänнос, joka ilmestyi Ruotsissa Atlantis-kustantamon maailmankirjallisuutta esittelevässä sarjassa. Käänнос ilmestyi myös Suomessa Söderströmin kustantamana. Käänнос on poikkeuksellisesti kahden kääntäjän yhteistyön tulosta, ja he ovat toimineet sisälehdellä ilmoitetun lyhyen tiedonannon mukaan tahoillaan itsenäisesti lukien ja kommentoiden kuitenkin toistensa raakakäännöksiä. Asiayhteydestä ei ilmene, onko kyseessä kääntäjien auktoriaalinen vai toimituksellinen allografinen periteksti. Käännökseen ei myöskään sisälly esipuhetta tai muita taustoittavia peritekstejä, mutta sisältöön (*Innehåll*) on liitetty Lönnrotin ingressien käännöksiä. Kustantamon mukaan aloite uudelleenikäntämiseen oli tullut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta, Kalevalaseuralta ja kirjallisuuden vientikeskus FILLltä. Käännökstä luonnehditaan takakansitekstissä ensimmäiseksi täydelliseksi ruotsinnokseksi sitten Collanin päivien.

Kenties erikoisin *Kalevalan* ruotsinnos on Anders Larssonin *Kalevala för lata* vuodelta 1999. Se saa pohtimaan, onko kyseessä ylipäänsä edes käänнос. Takakansitekstissä kirjaa markkinoidaan ”henkeväna ja hauskana tulkintana”, ja Larssonkin (1999, 87) kuvaa itseään lyhyessä jälkipuheessaan kirjan kirjoittajaksi, ei niinkään kääntäjäksi. Larssonin väliotsikot ovat kepeitä tyyliin ”Kalabalik i Kalevala” ja ”Kvinnornas Lemminkäinen”. Onkin ilmeistä, että tekijä ja kustantamo ovat tavoitelleet tällä 150-vuotiaalle eepokselle

11 Wärnhjelmin käännökseen toiseen painokseen (1988) sisältyy Stig Nystrandin esipuhe.

uusia kohderyhmiä, joilta *Kalevala* kenties muutoin jäisi lukematta. Larssonin lähdetekstinä on ollut Collinderin käännöksen neljäs painos (1970).

Tuorein käännös on Lina Stoltzin *Kalevala berättad för alla åldrar* vuodelta 2007, joka on suunnattu nimensä mukaisesti kaikille ikäryhmille. Sen on kustantanut pohjoisruotsalainen pienkustantamo Barents Publisher kuvittajanaan Jörgen Hammar.¹² Osa runoista on otettu Huldénien vuoden 2003 (sic!) *Kalevala*-painoksesta (Stoltz 2007, 126). Stoltzin ja Anderssonin käännökset ovat merkki siitä, että *Kalevalalle* on Ruotsissa 2000-luvulla pyritty etsimään uusia kohderyhmiä.

4 Yhteenveto

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet *Kalevalan* ruotsiksi julkaistuja käännöksiä ja niiden sisältämiä peritekstejä 1800-luvulta nykypäivään. Lähtökohtamme on ollut täydentää ruotsinkielisten *Kalevala*-laitosten (1. painokset) ja yksittäisten runojen käännöshistoriaa ja tarkastella niitä tarkemmin Genetten (2001) periteksti-käsitteen avulla. Artikkelimme nostaa esiin aiemmassa käännös- ja kirjallisuushistoriallisessa tutkimuksessa vähälle huomiolle jääneet sanoma- ja aikakauslehdissä sekä kirjamuotoisissa käännöksissä julkaistut peritekstit ja niiden annin nykytutkimukselle. Samalla se sisältää esityksen *Kalevalan* ruotsinkielisestä käännöshistoriasta sitten Setälän (1909) päivien. On ollut yllättävä havaita, että kaksikielisessä Suomessa kansalliseepoksen ruotsinkieliset käännökset ovat jääneet näinkin vähälle huomiolle.

1800-luvun alkupuolella ilmestyneet *Kalevalan* ruotsinnokset olivat aluksi yksittäisten runojen käännöksiä, ja ne koskivat nimenomaan *Vanhaa Kalevalaa*. 1830-luvulla käännökset ilmestyivät *Helsingfors Morgonblad* -sanomalehdessä ja 1840-luvulla *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning* -aikakauslehdessä. Molemmat olivat aikansa johtavia kirjallisia ja kulttuuripoliittisia lehtiä, joiden julkaisemisessa myös *Kalevalan* kääntäjillä oli oma roolinsa toimittajina ja avustajina. Ensimmäisinä *Kalevalan* yksittäisten runojen ruotsintajina profiloituivat Lönnrot, Runeberg, Snellman ja nykyisin vähemmän tunnettu E. A. Ingman. Myös myöhempinä vuosikymmeninä *Kalevalan* käännösotteita ilmestyi sanoma- ja aikakauslehdissä (esim. *Åbo Tidningar* ja *Suomi*-kirja), ja kääntäjinä toimivat muun muassa August Engelberg, Carl Gustaf Borg ja Rafael Hertzberg. Snellmania lukuun ottamatta kaikki *Kalevalan* ruotsintajat 1800-luvulla olivat syntyneet nykyisen Suomen alueella. Lisäksi moni *Kalevalan* ruotsintaja oli vasta uransa alkuvaiheessa, ja onkin kiinnostavaa, että monet tekivät käännöksiä sangen nuorina, jolloin heillä ei vielä ollut yhteiskunnallista asemaa (esim. Ahlqvist, Borg, Ingman ja Snellman).

1800-lukua voidaan yksittäisten runokäännösten osalta pitää *Kalevalan* ruotsinnosten kultakautena Suomessa: käännökset olivat verraten laajoja (esim. Engelberg 1850 ja

¹² Kirjasta ilmoitetaan erheellisesti, että se on kolmas painos vuodelta 2014. Kyseessä on tosiasiallisesti kirjan toinen painos.

Collan 1857), julkaisukanavat moninaisia ja kohderyhmät etsivät muotoaan. 1800-luvun alkupuolen ensimmäisiä käännöksiä ja kääntäjiä tarkasteltaessa voidaan todeta, etteivät kääntäjät juuri mainitse kohderyhmiään saati pohdi käännöstensä funktiota. Pikemminkin syntyy vaikutelma, että *Kalevalan* ensimmäiset kääntäjät julkaisivat ennen kaikkea vertaisilleen eli oppineille, jotka seurasivat ajan kansallista ja kansainvälistä kulttuurikeskustelua lähinnä Helsingistä käsin.

1800-luvulla ilmestyivät seuraavat kirjamuotoiset käännökset: Castrénin (*Vanha Kalevala* 1841), Collanin (*Uusi Kalevala* 1864 ja 1868) ja Hertzbergin (nuorisolle suunnattu käännös 1875 ja vapaa käännös 1884). 1900-luvulle tultaessa käännökset alkoivat selvästi monipuolistua, kun niiden kohderyhmät laajenivat esimerkiksi lapsiin (Dalström 1902). Edellisellä vuosisadalla kohderyhmänä oli ollut koulunuoriso (Ahlqvist 1853, 1862, Hertzberg 1875, Topelius 1875), mutta muutoin käännösten oletettuna kohderyhmänä oli ajan lukeva sivistyneistö. Sittenmin lapsille ja nuorille käänisivät etupäässä naiset (Dalström 1902, Wärnhjelm 1985 ja myöhemmin Stoltz 2007). Kirjamuotoisten käännösten joukossa on niin vapaita käännöksiä (esim. Hertzberg 1884) kuin mukaelmia (esim. Dalström 1902) ja lyhennelmiä (esim. Homén 1944). Lisäksi joukossa on kääntämisen ja proosan rajapinnoilla liikkuvia kokeiluja (esim. Larsson 2009).

Peritekstien näkökulmasta aineistostamme nousevat esiin erityisesti esipuheet, alannot ja muut huomautukset. Kääntämiseen liittyvät pohdinnat jäävät periteksteissä kuitenkin yllättävän vähälle huomiolle, eikä tässä suhteessa ole havaittavissa mainittavaa muutosta kolmelle vuosisadalle ulottuvalla tarkasteluajanjaksolla. Usein toistuva teema näyttää sen sijaan olevan viittaukset suomalaiseen mytologiaan ja kansanrunouteen (esim. Collan 1864, Dalström 1902 ja Collinder 1948). Esipuheissa nostetaan esiin myös joitakin yleiseurooppalaisia kysymyksiä liittyen esimerkiksi eeposten syntyhistoriaan (esim. Castrén 1841, Zilliacus 1944 ja Collinder 1948). Lähdeaineistona peritekstien sisältämään tietoon pitää suhtautua kriittisesti, koska on mahdollista, että viittaukset aiempiin julkaisuihin on häivytetty tarkoituksellisesti näkyvistä. Näin uuden julkaisun merkitystä on mahdollisesti haluttu painottaa. Kirjojen kustantamisen murros on korostanut myös markkinoinnin roolia esimerkiksi takakansitekstien laadinnassa.

Lopuksi on aiheellista kysyä, kenen käännös on *Kalevalan* kääntäjien keskuudessa saavuttanut suurimman klassikko- tai auktoriteettiaseman. Vaikka eniten uusintapainoksia on otettu Collinderin käännöksestä, vaikuttaa kuitenkin siltä, että useimmin *Kalevalan* ruotsintajat ovat käyttäneet lähdetekstinään Collanin käännöstä, joka vastaa tarkimmin alkuperäistä *Uutta Kalevalaa* ja joka on ollut käytettävissä kauemmin kuin Collinderin käännös. Nähtäväksi jää, kuinka *Kalevalan* käännöshistoriaa kirjoitetaan tulevaisuudessa mahdollisten uusien aineistojen ja näkökulmien avulla ja millainen on esimerkiksi 1900-luvulla ilmestyneiden käännösten vaikutus kansalliseepoksen tuleviin tulkintoihin. Selvää on kuitenkin se, että jatkotutkimusta tarvitaan. Esimerkiksi *Kalevalan* muille pohjoismaisille kielille laaditut käännökset ja niiden vastaanotto ovat monitieteinen aihealue, jossa riittää runsaasti tutkittavaa vielä lähes 200 vuotta ensimmäisen ruotsinkielisen käännöksen ilmestymisen jälkeen.

Lähdeluettelo

Sanoma- ja aikakauslehdistö

Fosterländskt Album I–II (1845).

Helsingfors Morgonblad 23.11.1835 (nro 91), 27.11.1835 (nro 92), 30.11.1835 (nro 93), 29.2.1836 (nro 17), 1.7.1836 (nro 47), 4.7.1836 (nro 48), 8.7.1836 (nro 49), 21.10.1836 (nro 79), 24.10.1836 (nro 80), 24.4.1837 (nro 30) ja 20.7.1840 (nro 54).

Ilmarinen. Illustrerad almanack för 1884 (1883).

Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning 1.11.1848 (nro 12), 1.1.1849 (nro 1), 1.3.1849 (nro 3) ja 1.3.1856 (nro 3).

Lännetär. Album, utgifvet af vestfinska afdelningen 1.1.1877 (nro VI).

Spanska Flugan (1839).

Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen 1850 (10. vsk, 1851), 1851 (11. vsk, 1852), 1853 (13. vsk, 1854) ja 1856 (16. vsk, 1857).

Åbo Tidningar 25.1.1850 (nro 7) ja 5.4.1850 (nro 26).

Kirjamuotoiset käännökset

AHLQVIST, AUGUST 1853: *De fem första sångerna af Kalevala med svensk ordbok*. Öhmanska bokhandeln, Helsinki.

——— 1862: *De tio första sångerna ur Kalevala med svensk ordbok och mythologiska förklaringar*. Tikkanen, Helsinki.

BOEHM, ALEXANDER 1869: *Joukahainens sångarstrid med Väinämöinen*. (Fritt efter Kalevala.) Theodor Sederholms boktryckeri, Helsinki. (Eripainos.)

BORG, CARL GUSTAF 1851: *Kullervo*. En episod ur Kalevala. (Öfvertryck ur Tidskriften Suomi 1850.) Öhmanska bokhandeln, Helsinki.

——— 1852: *Lemminkäinen, en sång-cykel ur Kalevala*. Tryckt hos J. C. Frenckell & Son, Helsinki. (Omakustanne.)

CASTRÉN, MATTHIAS ALEXANDER 1841: *Kalevala. Förra och Sednare Delen*. J. Simelii Enka, Helsinki.

COLLAN, KARL 1864: *Kalevala. Efter andra original-upplagan I*. Theodor Sederholms boktryckeri, Helsinki.

——— 1868: *Kalevala. Efter andra original-upplagan II*. Theodor Sederholms boktryckeri, Helsinki.

——— 1922: *Kalevala efter andra originalupplagan. Förra delen*. 2. painos. Holger Schildts förlagsaktiebolag, Helsinki.

——— 1922: *Kalevala efter andra originalupplagan. Senare delen*. 2. painos. Holger Schildts förlagsaktiebolag, Helsinki.

COLLINDER, BJÖRN 1948: *Kalevala*. Med illustrationer av Axel Gallen-Kallela. Aktiebolaget Bokverk, Tukholma.

——— 1970: *Kalevala*. Svensk tolkning av Björn Collinder. 4. paranneltu painos. Forum, Tukholma.

DALSTRÖM, ELSA 1902: *Kalevala. Ny bearbetning för ungdomen*. Med 10 helsidesplanscher efter S. A. Keinänen. De gyllene böckerna III. Albert Bonniers förlag, Tukholma.

FRANZÉN, FRANS MICHAEL = GROTENFELT, KUSTAVI 1886: *Moniahta lehti Suomen sivistyshistoriaa. Esiin toi Kustavi Grotenfelt*. VII. Fr. M. Franzénin yrittämä käännös Kalevalasta v. 1837. *Suomi. Kirjoituksia isän-maallisista aineista*, 81–86. Toinen Jakso. 19 Osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

GALLEN-KALLELA, AKSELI 1923: *Kalevalan 1. runo. Ote ruotsinnoskoikeesta. Kalevalaseuran vuosikirja* 3, 147–158. WSOY, Porvoo.

HERTZBERG, RAFAEL 1875: *Kalevala berättad för ungdom*. Med 8 teckningar af R. W. Ekman. K. E. Holm's förlag, Helsinki.

——— 1884: *Kalevala. Fri öfversättning*. G. W. Edlund, Helsinki.

- HOMÉN, OLAF 1944: *Kalevala. Förkortad svensk upplaga*. Förlaget Bro, Turku.
- 1944: *Kalevala. Förkortad svensk upplaga*. Natur och Kultur, Tukholma.
- 1946: *Kalevala. Förkortad svensk upplaga*. Tarkistettu laitos. Förlaget Bro, Turku.
- 1946: *Kalevala. Förkortad svensk upplaga*. Tarkistettu laitos. Natur och Kultur, Tukholma.
- 1947: *Kalevala. Förkortad svensk upplaga*. Tarkistettu laitos. Förlaget Bro, Turku.
- HULDÉN, LARS – MATS HULDÉN 1999: *Kalevala. Finlands nationalepos*. Atlantis väljer ur världslitteraturen. Söderström ja Atlantis, Helsinki ja Tukholma.
- LARSSON, ANDERS 1999: *Kalevala för lata*. Schildts, Helsinki.
- LÖNNBECK, ALBIN 1894: *Sagan om Kalevala och Pohjola. Skandinaviska och finska guda- och hjältesagor för barn*, 160–217. K. E. Holms förlag, Helsinki.
- STOLTZ, LINA 2007: *Kalevala berättad för alla åldrar*. Ill. Jörgen Hammar. Barents Publisher, Överkalix.
- 2014: *Kalevala berättad för alla åldrar*. Ill. Jörgen Hammar. 3. painos. Barents Publisher, Överkalix.
- TOPELIUS, ZACHARIAS 2019 [1875]: *Boken om vårt land. Maamme kirja*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 831. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.
- WÄRNHJELM, ELI MARGARETA 1985: *Kalevala berättad för barn*. Ab Svenska Läromedel, Espoo.
- 1988: *Kalevala berättad för barn*. 2. painos. Pegas, Lund.
- ZILLIACUS, VILHELM 1944: *Kalevala i urval av Vilhelm Zilliacus*. Skrifter utgivna av Modersmålläraarnas förening 61. Svenska Bokförlaget Albert Bonnier, Tukholma.

Muu kirjallisuus

- AARNIPUU, PETJA (toim.) 2012: *Kalevala maailmalla. Kalevalan käänntösten kulttuurihistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, Tieto 1379. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kalevalaseura, Helsinki.
- ANTTONEN, PERTTI – MATTI KUUSI 1999: *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 740. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- GENETTE, GÉRARD 2001 [1989]: *Paratexte. Das Buch vom Beiwerk des Buches*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- GERSTENBRÄUN-KRUG, MARTIN 2018: Paradigma Paratextualität. Einsichten und Aussichten. Zum Potential eines paratextuellen Forschungsansatzes für die Beschreibung moderner Autorschaft. MARTIN GERSTENBRÄUN-KRUG ja NADJA REINHARD (toim.): *Paratextuelle Politik und Praxis. Interdependenzen von Werk und Autorschaft*, 53–70. Böhlau Verlag, Wien. <https://doi.org/10.7767/9783205208396.53>
- HOSIAISLUOMA, YRJÖ 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. WSOY, Helsinki.
- HÄKKINEN, KAISA 2019: Matias Aleksanteri Castrén ja Kalevalan ruotsinnos. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 97, 237–262. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki. <https://doi.org/10.33340/susa.79463>
- HÄNNINEN, LAINA 1928: *Luettelo ennen v. 1927 painetusta Kalevalaa koskevasta kirjallisuudesta*. Publicationes Societatis bibliophilorum Fenniae 1. Societatis bibliophilorum Fenniae, Helsinki.
- IKONEN, EERO ym. (toim.) 2020: *Joseph Alanen. Jugend, Kalevala, Tampere*. Tampereen taidemuseon julkaisu 177. Tampereen taidemuseo, Tampere.
- Kalevala maailmalla 2020. Saatavilla <http://kalevalamaailmalla.kalevalaseura.fi/> [viitattu 5.5.2020].
- KOSKINEN, KAISA – OUTI PALOPOSKI 2015: *Sata kirjaa, tuhat suomennosta. Kaunokirjallisuuden uudellenkääntäminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1410. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- LAUKKANEN, LIISA – LÖNNROTH, HARRY 2018: Kalevalan ruotsinkieliset käänntökset 1835–2018. MARKO LAMBERG, ULLA PIELA ja HANNA SNELLMAN (toim.): *Satunmaisesti Suomessa*, 297–302. Kalevalaseuran vuosikirja 97. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- LÖNNROT, ELIAS 2005 [1862]: *Kalevala 1862. Lyhennetty laitos*. Tärkeimmillä selityksillä koulujen tarpeeksi varustanut Elias Lönnrot. Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- LÖNNROT, ELIAS 1964 [1849]: *Kalevala*. 24. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 14. osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PURANEN, RAUNI 1985: *The Kalevala abroad. Translations and foreign-language adaptations of the Kalevala*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- REINHARD, NADJA 2018: Paratextuelle Politik und Praxis – Einleitung. MARTIN GERSTENBRÄUN-KRUG ja NADJA REINHARD (toim.): *Paratextuelle Politik und Praxis. Interdependenzen von Werk und Autorschaft*, 9–36. Böhlau Verlag, Wien. <https://doi.org/10.7767/9783205208396.9>
- RIIKONEN, H. K. 2007: Tutkimuskohteena suomennosten historia. H. K. RIIKONEN ym. (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia* 1, 13–21. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1084. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 2010: Käännösten historia, kirjallisuushistoria, kulttuurihistoria. RITVA HARTAMA-HEINONEN ja PIRJO KUKKONEN (toim.): *Kiasm*, 137–148. Acta Translatologica Helsingiensia 1. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- RUNEBERG, JOHAN LUDVIG 1982: *Samlade skrifter av Johan Ludvig Runeberg* 13:2. *Kommentar till lyriska översättningar*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 506. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.
- SETÄLÄ, E. N. 1909: Kalevalan kääntäjistä ja käännöksistä. *Valvojan Kalevalavihko*, 166–264. Otava, Helsinki.
- STANITZEK, GEORG 2004: Texte, Paratexte, in Medien: Einleitung. KLAUS KREIMEIER ja GEORG STANITZEK (toim.): *Paratexte in Literatur, Film, Fernsehen*, 3–19. Akademie Verlag, Berlin.
- Tieteen termipankki 2020: Nimitys: parateksti. Saatavilla <https://www.tieteen termipankki.fi/wiki/Nimitys:parateksti/> [viitattu 27.1.2020].
- TUUSVUORI, JARKKO S. 2007: *Kulttuurilehti 1771–2007*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1131. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- ÖLLER, RAGNAR 1920: *Ett kvarts sekel av vårt litterära liv: 1828–1853*. I. Poesin. Söderström & C:o förlagsaktiebolag, Helsinki.

HARRY LÖNNROTH and LIISA LAUKKANEN: Kalevala in Swedish. Swedish translations of the Finnish national epic and their peritexts between the 19th and 21st centuries

The Finnish national epic *Kalevala* was first published in 1835–1836 (known as *Vanha Kalevala*, the *Old Kalevala*) and then again with new material in 1849 (known as *Uusi Kalevala*, the *New Kalevala*). It is one of the few representatives of Finnish literature that can be considered as being a part of world literature. *Kalevala* was the creation of Elias Lönnrot (1802–1884), and up until now has been translated in over 60 languages. In addition to those in verse, *Kalevala* in other languages include various prose translations, abridged editions and whole or partial translated adaptations.

This article examines the history of *Kalevala* translations in Swedish, a subject that has been given little attention in previous studies. Our research has two objectives: compiling the Swedish translation history of the Finnish national epic between the 19th and 21st centuries and examining the peritexts in these translations. There is, hence, a vast chronological arc, whereupon the historical review of the translations in our study precedes the peritextual analysis. In literary and translation studies, *peritext* refers to textual material surrounding a text (Genette 1989; Hosiaisuus 2003). We ascertain what peritexts are found in the history of *Kalevala* translations in Swedish and what they are able to reveal and what they can provide in terms of history of translation. Issues such as the strategy, intention and target audience of each translator are the focus. We analyse peritexts using qualitative close reading as the methodology,

and this is how we will get further information on how *Kalevala* has been translated into Swedish at different points in time. Our materials comprise both the first published printings of *Kalevala* translations in Swedish in book form and individual translated verses found in newspapers and magazines between the 19th and 21st centuries (see Laukkanen–Lönnroth 2018, wherein we also documented some unpublished *Kalevala* translations in Swedish). The novelty of our research is primarily the utilisation of old newspaper and magazine publications in regard to the history of *Kalevala* translations and its peritexts.

According to researcher of *Kalevala* translations and translators E. N. Setälä (1909, 166), it was “natural for Swedish to be the language into which *Kalevala* was first attempted to be translated, and it was also natural for all the translators to be Finns”. The study of the history of *Kalevala* translations in Swedish however, despite Setälä’s statements, had never been established. Regarding the general history of *Kalevala* translations, the most important publications, in addition to Setälä, include *The Kalevala abroad. Translations and Foreign-language Adaptations of the Kalevala* by Rauni Puranen (1985), *Kalevala-lipas* (‘The Kalevala chest’) by Pertti Anttonen and Matti Kuusi (1999, new edition) and *Kalevala maailmalla. Kalevalan käännösten kulttuurihistoria* (‘*Kalevala* out in the world: the cultural history of *Kalevala* translations’) edited by Petja Aarnipuu (2012). This article is based on the research we carried out while compiling a bibliography of *Kalevala* translations in Swedish between 1835 and 2018 (Laukkanen–Lönnroth 2018). The latest study on the history of *Kalevala* translations is Kaisa Häkkinen’s article on Matthias Alexander Castrén’s Swedish translation (2019).

We take a contextualised point of view in terms of cultural history, which emphasises the interactive relationship between history, literary history and cultural history of the translations (e.g. Riikonen 2007, 2010). We do not compare the translated texts to one other. Instead, we highlight those texts which give new insight to the history of *Kalevala* translations in Swedish. Together with the translations, we present the translators and the publishers and, in particular, we analyse the translators’ prefaces and other texts in which they expound upon the functions and target audiences of their translations. However, almost all the books have no proper preface, but there often is, for example, a blurb on the back cover that clarifies the purpose of the translation, mostly from the publisher’s point of view. Those that had a dust jackets, however, almost without exception, are now missing it. Peritexts provide information on translator’s outlook on their work and link the translation as part of their specific period and cultural context.

Harry Lönnroth
harry.h.lonnroth@jyu.fi
Ruotsin kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
40014 Jyväskylän yliopisto

Liisa Laukkanen
liisa.s.laukkanen@jyu.fi
Saksan kieli ja kulttuuri
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
40014 Jyväskylän yliopisto